

evlərin sayının 2027-ci ilə qədər 49,97 min, 2040-cı ilə qədər isə 92,85 min məsafə üçün kifayət edəcək dərəcədə bağlanması planlaşdırılır.

Bu planın Bakı şəhərinin sürətli inkişafına dəstək vermək və çeşid tələbatını ödəmək üçün səmərəli üsul olduğu müşahidə edilir[7].

Nəticə: Tikinti sektoru, hər bir ölkənin əsas infrastrukturunu inkişaf etdirmək üçün əhəmiyyətli bir rola sahibdir. İqtisadiyyatın sürətli və səmərəli inkişafına nail olmaq üçün yollar, körpülər, dəmir yolları, su təchizatı kimi infrastruktur obyektləri vacibdir. Tikinti yeni ticarət və sənaye binaları, ofis kompleksləri və ticarət yerləri yaratmaqla iqtisadi genişlənməyə səbəb olur. Bu, yeni iş yerlərinin açılmasına, əmək bazarının artmasına və milli daxili məhsulun artmasına səbəb olur. Əmlak bazarı daşınmaz əmlak bazarını canlandırmaq yolu ilə daşınmaz əmlak bazarı onun satışı ilə məşğul olur. Bu, daşınmaz əmlak bazarının inkişaf etməsinə kömək edir. Məşğulluq idarələri işsizlik layihələrini həyata keçirməklə yeni iş yerlərinin yaradılmasına kömək edir və bu, işsizlik səviyyəsinin azaldılmasına təsir edir. Tikinti sahəsi bacarıqlı və təcrübəli kadrlara ehtiyacı olan əmək bazarının daha dinamik olmasına səbəb olur. Tikinti sahəsi, infrastruktur layihələrin, binaların və qurğuların tikintisi ilə bağlı təhlükəsiz və rəqabətli bir iqtisadi mühit yaratmağa kömək edir. Tikinti sektoru, bir ölkənin müstəqil və davamlı iqtisadi inkişafını təmin etmək üçün əhəmiyyətli bir rol oynayır.

Ədəbiyyat

1. Məmmədov A.T. 2014. Marketing Bakı, 667-46 s
2. Kotler F. 2016. Marketingin əsasları. Bakı, 43s
3. Qasımlı V. 2014. İqtisadi modernizasiya, Bakı, s.310
4. R.Kruqman., M.Obstfeld., M.C.Melitz. 2017. Beynəlxalq iqtisadiyyat. Nəzəriyyə və siyasət. XI nəşr. s.805
5. Olivier Blanşard. Makroiqtisadiyyat. Qlobal nəşr. VII nəşr. s.487
6. O.N.Aras., E.Süleymanov. 2016. Azərbaycan iqtisadiyyatı. s.412 Bakı
7. Aghayeva, Konul, Sivitska, Svitlana. 2023. Building Information Modeling-As a Way of Increasing Competitiveness of Construction Companies in Azerbaijan. Lecture Notes in Civil Engineering. Volume 299, Pages 623–629. 4th International Conference on Building Innovations, ICBI

References

1. Mammadov A.T. 2014. Marketing Baku, pp. 667-46
2. Kotler F. 2016. Fundamentals of Marketing. Baku, 43 p
3. Gasimli V. 2014. Economic modernization, Baku, p. 310
4. R. Krugman., M. Obstfeld., M. C. Melitz. 2017. International economy. Theory and policy. XI edition. p. 805
5. Olivier Blanchard. Macroeconomics. Global edition. VII edition. p. 487
6. O.N. Aras., E. Suleymanov. 2016. Economy of Azerbaijan. p.412 Baku
7. Aghayeva, Konul, Sivitska, Svitlana. 2023. Building Information Modeling-As a Way of Increasing Competitiveness of Construction Companies in Azerbaijan. Lecture Notes in Civil Engineering. Volume 299, Pages 623–629. 4th International Conference on Building Innovations, ICBI

Məqaləyə istinad: Binnətov Y.C. Tikinti sahəsində yeni iqtisadi münasibətlərin yaranması tikintinin inkişafına təsiri. Elmi əsərlər/ Scientific works, AzMIU, s.195-200, N2, 2024

For citation: Binnatov Y.J. The influence of the establishment of new economic relations in the construction field on the development of construction. Scientific works/ Elmi eserler. AzUAC, p.195-200, N1, 2024

Redaksiyaya daxil olma/Received 8.1.2024

Çapa qəbul olunma/Accepted for publication 8.3.2024

AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINDA TİKİNTİ SEKTORUNUN YERİ

Cəfərova Rumella Telman qızı- i.ü.f.d., dosent əvəzi, İqtisadi nəzəriyyə və marketing kafedrası, AzMİU, rumella17_22@mail.ru

Xülasə. Azərbaycanda tikinti sektorunun inkişafı digər amillərlə yanaşı bu sahəyə birbaşa və ya dolayısı ilə təsir edən qanunvericilik aktlarının qəbulu ilə sıx bağlıdır. Belə ki, totalitar sovet planlı iqtisadiyyatında azad bazar iqtisadiyyatına keçid, digər sektorlarda olduğu kimi, tikinti sektorunda da geniş özəlləşmənin aparılmasını, xüsusi mülkiyyətə əsaslanan tikinti şirkətlərinin yaradılmasını, bu sektora birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsini və sair zəruri etdi. Tikinti sektorunun normal fəaliyyəti üçün zəruri olan rəqabət mühitinin formalaşması müvafiq qanunlarla təsbit edildi. Xarici investisiyaların qorunmasına zəmanət verən qanunların qəbulu ölkədə tikinti sektorunun inkişafı üçün müstəsna dərəcədə əhəmiyyətli oldu. 1994-cü ilin sentyabrında “Əsrin Müqaviləsinin” imzalanması ölkədə birbaşa neft sektorunun inkişafına yönəlsə də neft hasilatı və nəqli ilə bağlı böyük həcmdə tikinti-quraşdırma işlərinin həyata keçirilməsinə, həmçinin neftdən gələn gəlirlər hesabına “tikinti bumunun” yaranmasına səbəb oldu. Əhalinin gəlirlərinin artması mənzil tikintisini stimullaşdırdı. Ölkədə geniş infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etdi. Bütün bunlar birbaşa və ya dolayısı ilə ölkə iqtisadiyyatına tikinti sektorunun töhvəsi idi.

Açar sözlər: Dickey-Fuller testi, “tikinti bumu”, tikinti sektoru, xarici investisiyalar, əsas fondlar

THE PLACE OF THE CONSTRUCTION SECTOR IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN

Jafarova Rumella Telman-PhD in economics, substitute ass.prof, department of Economic theory and marketing, AzUAC, rumella17_22@mail.ru

Abstract. The development of the construction sector in Azerbaijan is closely related to the adoption of legislative acts that directly or indirectly affect this field, among other factors. Thus, the transition to a free market economy in the totalitarian Soviet planned economy necessitated extensive privatization in the construction sector, as well as in other sectors, the creation of construction companies based on private ownership, the attraction of direct foreign investments in this sector, and so on. The formation of a competitive environment necessary for the normal operation of the construction sector was determined by the relevant laws. The adoption of laws guaranteeing the protection of foreign investments has been exceptionally important for the development of the construction sector in the country. Although the signing of the "Contract of the Century" in September 1994 was aimed directly at the development of the oil sector in the country, it led to the implementation of a large volume of construction and installation works related to oil production and transportation, as well as the creation of a "construction boom" due to oil revenues. The increase in the income of the population stimulated housing construction. The implementation of extensive infrastructure projects in the country was important in improving the business environment. All these were directly or indirectly the contribution of the construction sector to the country's economy.

Keywords: Dickey-Fuller test, "construction boom", construction sector, foreign investments, capital funds

Giriş. Azərbaycanda tədqiqatçılar tikinti iqtisadiyyatının müxtəlif aspektlərini geniş şəkildə araşdırıblar. Bu tədqiqatları müxtəlif sahələrə yönəldilmiş bir neçə kateqoriyaya bölmək mümkündür:

a) Tikinti materiallarının istehsalı, satışı və istehlakına yönəlmiş tədqiqatlar: Bu kateqoriyada tikinti materiallarının istehsal prosesi, bazara təqdimatı, istehlak meylləri və bazar təhlili kimi mövzuları əhatə edən araşdırmalar var.

b) Tikinti Sektoruna İnvestisiyalar və Onların Səmərəliliyi: Bu kateqoriyada aparılan tədqiqatlar tikinti sektorunda investisiyaların həcmi, bölüşdürülməsini və səmərəliliyini araşdırır. O, həmçinin sektorun böyüməsi, məşğulluğun yaradılması potensialı və bu investisiyaların iqtisadi təsirləri kimi məsələləri həll edə bilər.

c) Tikinti Sektorunda Təşkilatların İdarəetmə Effektivliyi: Bu qrup çərçivəsində tikinti şirkətlərinin idarəetmə prosesləri, resursların idarə edilməsi, biznes prosesləri, texnologiyadan istifadə və davamlılıq kimi mövzuları əhatə edən araşdırmalar aparılır.

d) Tikinti Sənayesi Məhsul Bazarı: Bu kateqoriyaya tikinti sənayesində istehsal olunan və satılan məhsulların bazar dinamikasını, tələb və təklif meyllərini, qiymət strategiyalarını və rəqabət şərtlərini araşdıran tədqiqatlar daxildir.

Bu kateqoriyalar üzrə aparılan tədqiqatlar tikinti sənayesinin müxtəlif aspektlərini başa düşmək, sektordakı inkişafı izləmək və siyasətçiləri istiqamətləndirmək üçün vacibdir.

Tədqiqat metodları. Multiregressiya təhlili əmək sektorunda məşğulluğun dəyərinin, əlavə dəyər yaradılmasının, əmək müəssisəsi biznesinə investisiyaların, ilkin kapitalla yönəldilmiş investisiyaların və məşğulluğun həcmi bir-birinə təsirini araşdırır. İşlər gedir.

Bu təhlildə təchizat sektorunda yaradılmış əlavə dəyərin həcmi əsasən təchizat biznesinin dəyəri ilə məhdudlaşdırıla bilər. Əmək-tikinti işlərinə qoyulan investisiyaların həcmi, əsas kapitalla və peşəyə yönəldilmiş investisiyalar əlavə gəlirin və ya əmək işlərinin dəyərinin artmasında əsas rol oynayan amillərdir. Çoxsaylı istinad təhlili bu amillər arasındakı mürəkkəb əlaqələri və hər bir amilin əlavə gəlir və əlilliyin həcminə necə təsir etdiyini qiymətləndirir.

Müxtəlif dəyişənlər və parametrlər arasında müşahidə edilən əlaqələri rəsmiləşdirərək, bu təhlil sənayedəki əməliyyatları və inkişafı daha yaxşı başa düşməyə və optimal strategiyaları müəyyən etməyə kömək edir.

Tikinti sənayesində müxtəlif amillərin təsirini qiymətləndirmək üçün çoxsaylı regressiya təhlilindən istifadə olunacaq. Bu amillərə aşağıdakılar daxildir:

- Tikinti işlərinin dəyəri;
- Tikinti sənayesində yaradılmış əlavə dəyərin həcmi;
- Tikinti-quraşdırma işlərinə investisiyalar;
- Tikinti sektoru üçün əsas kapital qoyuluşları;
- Tikinti sektorunda məşğulluq.

Bu amillər arasındakı əlaqəni anlamaq və bu amillərin bir-birinə təsirini müəyyən etmək üçün çoxlu regressiya təhlilindən istifadə olunacaq. Bu tip təhlil iqtisadi münasibətləri başa düşmək və strateji qərarlar qəbul etmək üçün geniş istifadə olunan üsuldur.

Zaman sıralarının stasionarlığının yoxlanılması üçün Dickey-Fuller testindən və ya Genişləndirilmiş Dickey-Fuller testindən istifadə etmək olar.

Müzakirələr. Müvafiq tədqiqatçılar və tədqiqatlar aşağıdakılardır.

Həsənov H. (2001): Həsənovun tədqiqatı tikinti materialları istehsalı sahəsində sahibkarlığın necə formalaşdığını və inkişaf etdiyini araşdırdı. Tədqiqatda sahibkarlığın aktivləşdirilməsi şərtləri, tikinti materialları istehsalı sahəsində sahibkarlığın təşviqi və tənzimlənməsi ilə bağlı təkliflər yer alıb.

Ramazanov V.(2017): Ramazanovun işi tikinti materiallarının istehsalına qoyulan investisiyaların bütün ölkə üzrə tikinti sənayesinin inkişafına necə töhfə verdiyini vurğulayır. Bundan əlavə, tikinti materialları sənayesinə investisiyaların səmərəliliyinin artırılması məqsədilə ipoteka kimi müxtəlif mexanizmlərdən istifadə edilməsi və rəqabət mühitinin yaradılması tövsiyə olunur.

Əliyev E. (2016), Əliyev R. (2011), Nağıyev Z. (2007), Vəliyev Z. (2010): Bu tədqiqatçılar ilk növbədə tikinti sektoruna qoyulan investisiyaların səmərəliliyi məsələsinə toxunmuşlar.

Xüsusilə, ipoteka sistemlərinin tikinti sənayesinin inkişafına təsirini araşdıran araşdırmalar var.

Bu tədqiqatlar tikinti materialları sənayesinə qoyulan investisiyaların səmərəliliyini və sektorun ümumi inkişafına verdiyi töhfəni qiymətləndirir. Bundan əlavə, bu tədqiqatlar siyasətçiləri istiqamətləndirmək və tikinti sənayesində rəqabət mühitinin yaradılmasına kömək etmək üçün tövsiyələr verir.

Əliyev R. (2011) tərəfindən aparılan tədqiqatda tikinti sektorunun inkişafı üçün səmərəli maliyyə sisteminin yaradılması, mövcud maliyyə və vergi sistemlərinin qiymətləndirilməsi və onların səmərəliliyinin artırılması üçün elmi əsaslandırılmış tövsiyələrin hazırlanması qarşıya məqsəd qoyulmuşdur. Bu təkliflərdən biri də tikinti şirkətlərinə müəyyən vergi güzəştlərinin verilməsidir. Bundan əlavə, tikinti sektoruna xas qanunvericiliyin hazırlanması nəzərdə tutulur. Məsələn, belə hesab olunur ki, rəqabətli bazar yaratmaq üçün müvafiq qanunlar qəbul edilməlidir.

Nağıyev Z. (2007) tərəfindən aparılan tədqiqatda Azərbaycanda tikinti sektorunda xarici investisiyaların rolu araşdırılmışdır. Bu cür investisiyaların tikinti sektoruna və bununla bağlı iqtisadi fəaliyyət sahələrinə stimula verdiyi vurğulanır. O, hesab edir ki, bu investisiyalar ölkəmizə yeni texnologiyaların, tikinti materiallarının dünya standartlarına uyğunlaşdırılması ilə işsizlik probleminin həllinə töhfə verə bilər. Bu qarşılıqlı münasibətlərin milli maraqlar baxımından tənzimlənməsinin vacib olduğunu bildirir.

Vəliyev Z. (2010) tərəfindən aparılan tədqiqatda Azərbaycanda dövlət-özəl sektor əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri araşdırılmışdır. Burada bildirilir ki, dövlət satınalmalarının ən mühüm aspekti, yəni dövlət tenderləri araşdırılır. Tikinti proseslərinin ümumilikdə mürəkkəb və müxtəlif işlərdən ibarət olduğunu nəzərə alsaq, təkliflərin qiymətləndirilməsi və müqayisəsi üçün çox meyarlı qiymətləndirmə sisteminin daha uyğun olduğu düşünülür.

Vəliyeva S.(2006), Yusifov E.(2008), Yusifov E.(2008), Babayev N. (2009), Bəşirov F. (2016), Eyniyev M.(2009), Məmmədova K. (2016),

Novruzova A.(2007), Nəzərov V.(2008), Rəhimova G.(2005), Şirinov B.(2016) tərəfindən aparılan tədqiqatlarda isə tikinti sektorunda müəssisələrin idarəedilməsinin səmərəliliyi məsələləri tədqiq edilmişdir.

Azərbaycanda iqtisadi ədəbiyyatda tikinti sektorunun məhsul bazarı, tələb və təklif problemləri, tikinti materialları və son məhsul bazarları (mənzil, kommersiya daşınmaz əmlakı və s.), qiymətlər və digər məsələlər. (1999), Hüseynov T. (2003), Abbasov Q. (2014) və başqaları mühüm yer tutur. Azərbaycanda tikinti sektorunun inkişafı, xüsusilə tikinti materialları bazarı, tikinti sektoruna investisiyaların səmərəliliyi və digər problemlərə yönəlmiş tədqiqatlar həm akademik, həm də praktiki baxımdan vacibdir.

Azərbaycanda iqtisadi ədəbiyyatda tikinti sektorunun məhsul bazarı, tələb və təklif problemləri, tikinti materialları və son məhsul bazarları ilə bağlı bir çox araşdırmalar və tədqiqatlar aparılmışdır. Bu tədqiqatlar arasında məhsul bazarının dinamikası, tələb və təklif dərəcəsi, qiymətlər, məhsulların keyfiyyəti, infrastrukturun rolü, sənaye və mənzil tikintisi kimi bir çox mövzu əhatə olunur. Bir neçə mühüm məsələlər və araşdırmalar aşağıdakı kimidir:

- **Tələb və Təklif Analizi.** Bu analiz, məhsul bazarının tələb və təklif dərəcəsini qiymətləndirir. Ölkədə tikinti məhsullarına olan tələb və bu tələbin necə qarşılınması barədə araşdırmalar aparılır.

- **Qiymət Analizi.** Qiymətlər, məhsul bazarının dinamikləri və müxtəlif məhsulların qiymət hərəkətləri araşdırılır. Qiymət artımı və azalması ilə bağlı səbəblər və nəticələr tədqiq olunur.

- **Tikinti Materiallarının İstehsalı və İdxalı.** Ölkədə tikinti materiallarının istehsalı, idxalı, təchizatı və istehlakı ilə bağlı tədqiqatlar aparılır. Bu, ölkənin yerli istehsal potensialını, dəyərləri və idxalatın təhlükəsizliyini qiymətləndirir.

- **Son Məhsul Bazarları.** Mənzil və kommersiya daşınmaz əmlak kimi son məhsulların bazarı, tikinti sektorunun ən mühüm hissələrindən biridir. Bu bazarların dinamikləri, satış və icarə dərəcələri, tikinti maliyyəsi kimi məsələlərə diqqət aydırılır.

- **Tikinti Materiallarının Keyfiyyəti və Texnologiya.** Tikinti materiallarının keyfiyyəti, istehsal prosesi, standartları və yenilikləri ilə bağlı araşdırmalar aparılır. Yeni texnologiyaların tətbiqi və sənaye proseslərinin inkişafı bu sahədə əsas mövzulardandır.

Bu məsələlər və tədqiqatlar, ölkədə tikinti sektorunun inkişafını tənzimləyən və bazarın səmərəliliyini artıran qərarların formalaşmasına kömək edir. Bu tip tədqiqatların aparılması bir neçə cəhətdən faydalıdır. Birincisi, tikinti sənayesi iqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişafı üçün hərəkətverici qüvvə rolunu oynayır. Bu sektor digər iqtisadi sektorlar üçün əsas təşkil edir. Ona görə də bu sektorun iqtisadi təsirlərini ciddi qiymətləndirmədən onun iqtisadi artıma töhfələrini müəyyən etmək mümkün deyil. İkincisi, tikinti sektorunun iqtisadi inkişafa və artıma təsiri ilə bağlı iqtisadi

ədəbiyyatda razılığın olmaması ölkəmizdə bu göstəricilər arasındakı əlaqənin spesifikliyini dərk etməyi tələb edir. Buna görə də, bu göstəricilər arasındakı əlaqənin spesifikliyini başa düşmək üçün belə tədqiqatlar lazımdır.

Azərbaycanda tikinti sənayesinin əsas göstəricilərini qeyd etmək vacibdir. Əvvəla, Azərbaycanda tikinti sektoru ölkənin ilk müstəqillik dövründə zəif inkişaf səviyyəsində olsa da, neft gəlirlərinin artması ilə sürətlə inkişaf etdi. Tikinti sektorunun inkişafı digər iqtisadi sahələrdən ayrılmaz hesab edilməlidir. Çünki hər bir iqtisadi sektor, o cümlədən sivilizasiya, təhsil və digər qeyri-maddi xidmət sahələri tikinti sənayesinin məhsullarından istifadə edir. Azərbaycanda tikinti sənayesinin əsas göstəriciləri aşağıdakılardır:

- Tikinti İşlərinin Dəyəri: Tikinti işlərinin dəyəri ölkədə tikinti sektorunun maddi nəticələrini ölçür. Bu göstərici, tikinti layihələrinin həcmi və məhsulun dəyərini nümayiş etdirir.
 - İstifadəyə verilən Əsas Fondlar: Tikinti sektorunda istifadəyə verilən əsas fondlar, infrastrukturun, binaların və tikinti layihələrinin inkişafını ölçür. Bu göstərici, tikinti sahəsində aparılan material və maddi sərmayəyə olan ehtiyacı göstərir.
 - İnşaat Layihələrinin Sayı və Növü: Ölkədə həyata keçirilən inşaat layihələrinin sayı və növləri, tikinti sektorunun fəaliyyətinin genişliyini və çeşidliliyini təsvir edir. Bu göstərici, ölkədə həyata keçirilən infrastruktur, mənzil, ticarət və sənaye obyektlərinin sayını nümayiş etdirir.
 - İşləyən Məişət Sayı: Tikinti sektorunda işləyən məişətlərin sayı, bu sektorun məşğulluq potensialını ölçür. Bu göstərici, tikinti sənayesində insan gücünün istifadəsi və tikinti işlərinin icrasında insan resurslarının rolu haqqında məlumat verir.
 - Tikinti Materiallarının İstehsalı: Tikinti materiallarının istehsalı, ölkədə tikinti sahəsində istehsal olunan materialların həcmi və çeşidliliyini göstərir. Bu göstərici, tikinti sənayesinin inkişafı və yerli məhsulların istifadəsi haqqında məlumat verir.
- Bu göstəricilər, Azərbaycanın tikinti sənayesinin inkişafını ölçmək və sektorun mövcud vəziyyətini qiymətləndirmək üçün əhəmiyyətlidir.

1995-2001-ci illər arasında mülkiyyət növündən asılı olmayaraq əsas vəsaitlərin istifadəsi yüksək səviyyədə olmayıb. Lakin 2001-ci ildən sonrakı dövrdə bəzi istisnalarla inkişaf müşahidə edilmişdir. Bu dövrdə tikinti sektorunda ciddi artım müşahidə olunub. Neft gəlirlərinin artması, infrastruktur layihələrinin yaradılması, ticarət və çeşidləmə layihələrinin tikintisi kimi amillər tikinti sektorunun inkişafına səbəb olmuşdur.

Bu nəzəriyyələrin və göstəricilərin təhlili tikinti sektorunun Azərbaycan iqtisadiyyatında rolunu və inkişafını anlamaq üçün vacibdir. İnşaat sektoru sürətli inkişafa və iqtisadi genişlənməyə mühüm töhfədir.

Bu təəssüfə ki, bələdiyyə mülkiyyətində olan əsas fondların həcmində ciddi bir artışı hiss edilmir. Xarici investisiyalı müəssisələrdə əsas fondların hətta dövlət mülkiyyətində olan əsas fondlar həcmindən də üstün olması, Azərbaycanda xarici investisiyaların nə qədərə qədər təhlükəsiz olduğunu təsdiq edir. Nəzəriyyəyə görə, müxtəlif mülkiyyət növləri üzrə əsas kapitalın inkişafında də oxşar vəziyyətlər müşahidə edilir. Xarici investisiyalı müəssisələrdə əsas kapitala investisiyalar, genə əsas kapitalın genişlənməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Bu, əsas fondların və əsas kapitalın mülkiyyət növləri üzrə paylanmasında dövlətin öz üstünlüyünü saxladığını göstərir.

Azərbaycan iqtisadiyyatında xüsusi və xarici şirkətlərin rolunun artmasına baxmayaraq, dövlətin əhəmiyyəti qarşısında hələ də üstündür. Xüsusilə uzunmüddətli dövr üçün artma tendensiyasına malikdir. Ölkə iqtisadiyyatında əsas fondlara və əsas kapitala olan investisiyaların mühüm bir hissəsi tikinti sektoruna yönəldilmişdir. Tikinti sektorunun inkişafı, binaların inşası, zavodların və fabrikların qurulması, infrastrukturun yaradılması və digər sahələr üçün zəruri olan maddi varlıqların inkişafına səbəb olur.

Son 20 ildə Azərbaycanda hem əsas fondların, hem də əsas kapitalın həcmində sürətli bir inkişaf müşahidə edilmişdir, bu da tikinti sektorunun bu inkişafa olan əhəmiyyətini vurğulayır.

Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların, xüsusilə də "istehsal və tikinti işlərinə investisiyalar" adlanan komponentin ölkə iqtisadiyyatında əhəmiyyəti kifayət qədər yüksəkdir. Xüsusilə bəzi illərdə bu komponent ümumi investisiyaların 70%-dən çoxunu təşkil edir. Digər komponentlər, xüsusilə maşın və avadanlıqlar arasında 10-15% arasındadır. Tikinti sektoruna investisiyaların həcmi 1995-ci

ildə 613 min manatdan başlamış və 2018-ci ildə 3,7 milyard manata yüksəlmişdir ki, bu da davamlı artımdan xəbər verir. Lakin son illər bu artımın kəskin şəkildə azaldığı müşahidə olunub.

Tikinti sektorunda əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyalar. Tikinti sektorunda əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyalar, şəbəkə infrastrukturunun inkişafı, yeni binaların və tikinti layihələrinin inşası, avadanlıqların və texnika parkının yenilənməsi, sənaye təsərrüfatının genişləndirilməsi kimi sahələrdə ticarət və sənaye obyektlərinin tikintisi ilə əlaqəlidir. Bu investisiyalar, bir ölkənin inkişafına və ekonomik böyüməsinə təkan verən əsas amillərdən biri kimi hesab olunur.

Əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların tikinti sektorunda sürətlənməsi, infrastrukturun təkmilləşməsi ilə birlikdə birləşərək, iqtisadiyyatın sürətli inkişafını təmin edir. Yeni obyektlərin inşası, ticarət və sənaye sektorlarındakı fəaliyyətlərin genişləndirilməsi, istehsalın artırılması və iş sahələrinin yaradılması yolu ilə ümumi məhsuldaşma səviyyəsini yaxşılaşdırır.

Bu investisiyalar, tikinti sektorunda məhsulların keyfiyyətini artırmaq, texnika və texnologiyalarda yenilikləri tətbiq etmək, işçilərin təliminə və məhsulun çevikliyinin yüksəldilməsinə dəstək olmaq üçün əlavə imkanlar yaradır. Bunlar da sektorun konkurentliyini artıraraq inkişafını təmin edir. Bu cür investisiyaların ölkənin mədəni və infrastruktur inkişafına müsbət təsiri olur və bir ölkənin ümumi iqtisadi mövqeyini gücləndirir.

Neft sektoruna qoyulan əsas kapital qoyuluşları daha çox ölkənin gəlir səviyyəsi ilə bağlıdır, ona görə də neft sektorundan əldə olunan gəlirlər bu sahənin inkişafına mənfəət təsir göstərmir. Tikinti sektoruna investisiyaların artması ilə bu sektorda sahibkarlıq meyilləri də güclənir. Şirkətlər rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün yeni texnologiya və texnikaların tətbiqinə sərmayə qoymağa meyillidirlər. Ölkədə tikinti materiallarının, xüsusilə sement və daş məmulatlarının istehsalının həcmi artır. Lakin əsas materialların, xüsusilə metal və taxtanın xaricdən gətirildiyini nəzərə alsaq, tikinti sektorunun dünya bazarında bu materialların qiymətindən asılılığı artır. 2007-2008-ci illərdə ticking sənayesində fəaliyyət göstərən şirkətlərin sayında artım müşahidə edilsə də, sonrakı illərdə azalma və sabit vəziyyət müşahidə olunsada, 2016- Aşağıdakı illərdən yenidən artım müşahidə olunur. Ölkədə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması digər sahələrdə olduğu kimi biznes sektorunda da sahibkarlıq subyektlərinin sayının artmasına imkan verib. Bu vəziyyət təşkilatların maddi-texniki infrastrukturunun möhkəmlənməsinə və təşkilatların əsas kapitalının zənginləşməsinə və yenilənməsinə səbəb olmuşdur.

Ölkə iqtisadiyyatında tikinti işlərinə tələbatın artması, torpaq çatışmazlığı, infrastrukturun inkişafı və digər tələblər tikinti sektoruna qoyulan investisiyaların həcminə və bunun nəticəsində əldə edilən gəlirlərə ciddi təsir göstərir. Son 20 əyalətdə Azərbaycanda məişət mallarının dəyəri 324,5 milyon manatdan (2000-ci il) 9,8 milyard manata yüksəlmişdir. 2000-ci illə müqayisə etsək, artımın ən azı 7 dəfə olduğunu görmək olar. Diqqətin yayındırılması sektoru da məşğulluğun saxlanmasında mühüm rol oynayır. 1990-2000-ci illərdə ölkədə iqtisadi sahələrin zəifləməsi və iqtisadi əlaqələrin pozulması yüz minlərlə insanın işsizliyinə və yoxsulluğun artmasına səbəb olub. Bu dövrdə Azərbaycanda yoxsulluğun səviyyəsi 49%-dən yüksək olub.

Ölkədə neft gəlirlərinin artması, iqtisadi sahələrin, xüsusilə xidmət və tikinti sektorlarının inkişafı əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsində, yoxsulluğun səviyyəsinin aşağı salınmasında mühüm rol oynamışdır. Məşğulluğun təmin edilməsində bu sektorun rolu təkcə müəyyən seqmentin iş tapmasında deyil, həm də gəlirlərinin təmin olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu, həm də ona görə vacibdir ki, bu seqment ümumiyyətlə keyfiyyətsizdir və ölkənin yoxsulluqla bağlı həssas qruplarını təşkil edir. Məsələn, ölkədə tikinti sənayesinin inkişafı əmək miqrasiyasının azalmasına qismən səbəb olub. Bu o demək idi ki, daha az ixtisaslı insanlar öz ailələrindən ayrılmadan qonşu ölkələrə gedə bilməzdilər və minlərlə ailə bir yerdə qalırdı.

Nəticə. Beləliklə, aparılan ciddi ekonometrik araşdırmalar əsasında iddia edə bilərik ki, Azərbaycanın tikinti sektorunda yaradılan əlavə dəyər və ya tikinti işlərinin cəmi dəyərinin həcmi ilə tikinti-quraşdırma işlərinə ayrılan investisiyaların həcmi arasındakı asılılıq özünü daha çox bu göstəricilərin illik dəyişmələri, həmçinin bu göstəricilərin loqarifmlərinin illik dəyişmələri arasındakı ciddi asılılıq kimi biruzə verir. Azərbaycanın tikinti sektorunda yaradılan əlavə dəyər və ya tikinti işlərinin cəmi dəyərinin həcmi ilə bu sektorda məşğulların sayı və ya bu sektorda əsas fondlara investisiyalar arasında ciddi deterministik əlaqə mövcud deyil.